

**TC.
GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI**

GAP ULUSLARARASI TARIMSAL ARAŞTIRMA VE EĞİTİM MERKEZİ

Tarımsal Ekonomi ve Politika Araştırmaları Bölüm Başkanlığı

GAPUTAEM GÜNCEL

Hayvancılık Raporu

ARALIK 2014 - YIL:2 SAYI:2 / ISSN:2148-1962.

DÜNYA HAYVANCILIK SEKTÖRÜ

İnsanların sağlıklı beslenmeleri için bitkisel ve hayvansal kaynaklı gıdaları yeterli miktarlarda tüketmeleri gerekir. Dünya genelinde bitkisel ve hayvansal kaynaklı gıdaların yeterli miktarda üretilmesinde bir sorun yaşanmazken, gıdalar ülkelere ve kıtalara göre tüketiminde bir dengesizlik söz konusudur. Artan dünya nüfusu ve dünya genelinde zaman zaman yaşanan kuraklıkların de etkisiyle bu dengesizliğin boyutunun daha da genişleyeceğini işaret etmektedir. Kişi başına hayvansal kaynaklı gıdaların tüketiminde gelişmiş ülkelerle gelişme yolundaki ülkeler arasında önemli bir farklılığın olduğu bilinmektedir. Gelecekte de gelişmiş ülkelerde hayvansal kaynaklı gıdalara olan talepte önemli bir artış beklenmezken, 2020'li yıllarda nüfusu hızla artan gelişme yolundaki ülkelerde et ve süte olan talebin 2 kat artacağı bildirilmektedir⁴.

Sağlıklı ve dengeli beslenmenin günümüz dünyasının değişmez sorunları arasındaki yerini almaya başladığından beri, gıda güvenliği ülkelerin gündemini meşgul etmiştir. Toplumun gıda güvenliğini sağlamak gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm devletlerin politikasında yer almaktadır. Özellikle hayvansal proteinlerin yeterli ve dengeli beslenmenin temel taşlarından olduğu düşünüldüğünde hayvansal ürün ihtiyacının karşılanması gıda güvenliği politikalarının vazgeçilmez bir parçasını oluşturmaktadır. Gelişen ve değişen dünyada yeterli ve dengeli beslenme sorunların ilk sırasında yer alırken, aslında çözümlerin de en başındadır.

Hayvancılık bugün, gelişmiş ülkelerde bir endüstri haline gelmiş, ekonominin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bu durum, tarımın ve dolayısıyla hayvancılığın ulusal düzeyde geliştirilmesi gereken bir sektör olduğunu ortaya koymaktadır⁵.

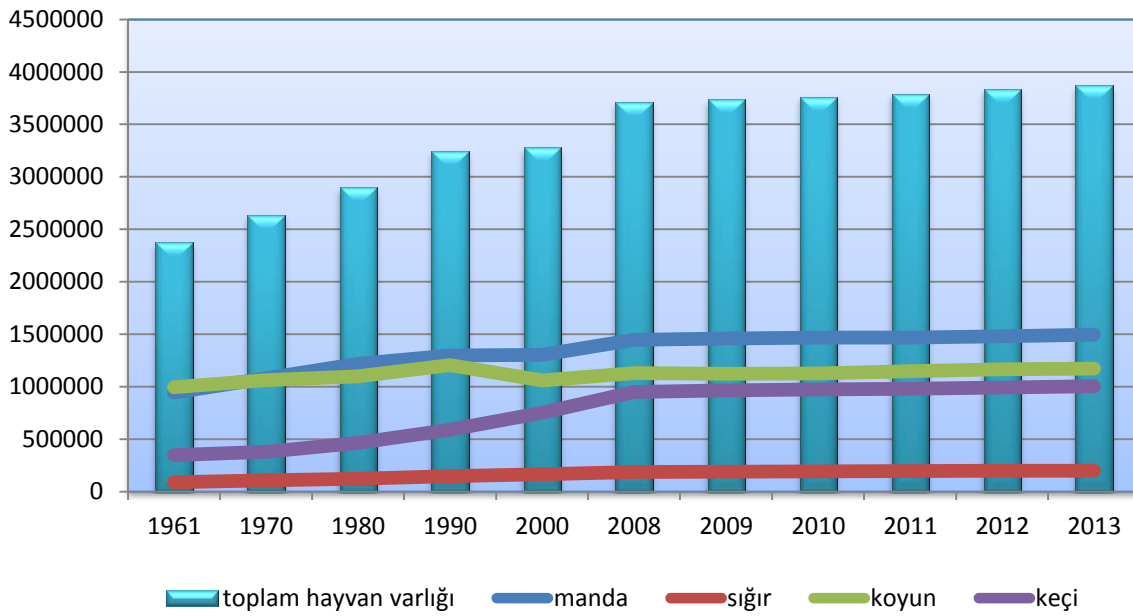
Yapılan araştırmalarda yetişkin bir insanın günlük 70 g protein tüketmesi gerektiği ve bunun % 40'ının hayvansal kökenli proteinlerden oluşması gerektiği belirtilmektedir³. Bu da ancak et, süt, yumurta ve bal gibi hayvansal kaynaklı proteinlerden sağlanabilir. Ancak hayvansal kaynaklı gıdaların bitkisel kaynaklı gıdalara oranla daha yüksek maliyet ve daha karmaşık bir üretim planının olması, hayvansal kaynaklı gıdaların fiyatlarının daha yüksek olmasına sebep olmaktadır. Bu sebeptir ki hayvansal ürünlerin tüketiminin artırılması, hayvan varlığının artırılması ve ulaşılabilir düzeye getirilmesiyle mümkün olabilmektedir. Çalışma da hayvan varlığının durumu, hayvansal kaynaklı gıdaların üretim, tüketim ve gıda olarak beslenme üçgenindeki yer, incelenecek ve önerilerde bulunulacaktır.

Tablo 1. Dünya hayvan varlığı (bin baş)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Sığır	1.446.219	1.459.964	1.469.035	1.468.362	1.478.721	1.494.349
Manda	187.063	190.091	192.703	195.253	198.092	199.784
Büyükbaş Toplamı	1.633.282	1.650.055	1.661.738	1.663.615	1.676.812	1.694.132
Koyun	1.127.869	1.121.776	1.127.553	1.147.565	1.167.086	1.172.833
Keçi	950.439	963.386	972.463	979.868	992.924	1.005.603
Küçükbaş Toplamı	2.078.308	2.085.162	2.100.016	2.127.433	2.160.010	2.178.436
DÜNYA TOPLAM	3.711.590	3.735.217	3.761.754	3.791.047	3.836.822	3.872.569

Kaynak: FAO istatistikleri, 2014.

FAO verilerine bakıldığında seçilmiş hayvan verilerine göre, 2013 yılında dünyada 1,5 milyar baş sığır, 200 milyon baş manda, 1,2 milyar baş koyun ve 1 milyar baş keçi varlığı bulunmaktadır. Son 6 yılın verilerine bakıldığında ise; sığır varlığı % 6,8 oranında artış ile 1 milyar 494 milyon baş'a, manda varlığı % 3,3 oranında artış ile 200 milyon baş'a, koyun varlığı % 4,0 oranında artış ile 1 milyar 173 milyon baş'a, keçi varlığı % 5,8 oranında artış ile 1 milyar baş'a yükselmiştir.

Grafik 1. Dünya hayvan varlığı (bin baş)

Kaynak: FAO istatistikleri, 2014.

Geçmiş yıllara bakıldığında ise hayvan varlığında genel anlamda bir artış görülmektedir. 1960 yılına göre 2013 yılında hayvan varlıklarında artış görülmüştür. En çok artış % 188 ile keçi varlığında görülürken, sırasıyla sığır varlığında % 126, manda varlığında % 59 ve koyun varlığında % 18 oranında artış görülmüştür.

Seçilmiş hayvan varlığının toplamında ise % 63 oranında artış görülmüştür.

Tablo 2. Dünya toplam süt arz, kullanım ve ticareti (bin ton)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ARZ							
Toplam Süt Üretimi*	505.472	504.582	514.365	529.675	544.603	552.458	569.847
İnek Sütü	437.763	435.112	441.957	453.727	464.516	468.773	482.101
İthalat	260	269	373	430	595	690	811
Toplam Arz	505.732	504.871	514.738	530.105	545.203	553.160	570.685
KULLANIM							
Toplam Yurtiçi Kullanım	505.299	504.410	514.234	529.540	544.507	552.424	569.898
Hayvan Beslenmesinde Kullanım	5.222	5.199	5.060	5.004	5.007	4.902	4.756
Sanayi Kullanımı	333.027	331.123	337.720	351.274	365.253	370.547	383.269
İçme Sütü Kullanımı	167.050	168.088	171.454	173.262	174.247	176.975	181.873
İhracat	433	461	504	565	696	736	787
TOPLAM KULLANIM	505.732	504.871	514.738	530.105	545.203	553.160	570.685

Kaynak: USDA, 2014.

*Toplam süt üretimi: İnek sütü +diğerleri

USDA verilerine göre dünya süt arz ve kullanımı 2008 yılından bu yana % 13 oranında artış göstermiştir. Dünya toplam süt üretimi 2008 yılında 505 milyon ton iken, 2014 yılında % 13 artışla 570 milyon tona yükselmiştir. Dünya toplam süt üretiminin % 85'ini inek sütü oluşturmaktadır. Dünya yurt içi toplam süt kullanımının % 1'i hayvan beslenmesinde kullanılırken, % 67'si sanayide, % 32'si ise içme sütü olarak kullanılmaktadır. 2008 yılına oranla, sütün hayvan beslenmesinde ki kullanımı % 9 oranında azalma gösterirken, sanayide ki kullanımı % 15 oranında, içme sütü olarak kullanımı da % 9 oranında artış göstermiştir.

Tablo 3. Dünya toplam tereyağı arz kullanımı ve ticareti (bin ton)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ARZ							
Üretim	7.872	8.039	8.179	8.584	8.914	9.143	9.344
İthalat	351	345	302	274	292	293	338
Toplam Arz	8.409	8.619	8.738	9.033	9.419	9.685	9.906
KULLANIM							
Yurtiçi Kullanım	7.472	7.549	7.827	8.097	8.408	8.646	8.869
İhracat	702	813	735	723	762	815	836
TOPLAM KULLANIM	8.174	8.362	8.562	8.820	9.170	9.461	9.705

Kaynak: USDA, 2014.

USDA verilerine göre dünya tereyağı arz ve kullanımı 2008 yılından bu yana % 18 oranında artış göstermiştir. Dünya toplam tereyağı üretimi 2008 yılında 7,9 milyon ton iken, 2014 yılında % 19 artışla 9,3 milyon tona yükselmiştir. Dünya toplam tereyağı ithalat oranı 2008 yılından 2013 yılına doğru azalma gösterirken, 2014 yılında artış görülmüş ancak 2008 yılı verileri yakalanamamıştır. İhracat verilerinde dalgalanmalar görülürken, 2014 yılında 836 bin ton olarak kaydedilmiştir.

Tablo 4. Dünya toplam peynir arz kullanımı ve ticareti (bin ton)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ARZ							
Üretim	16.216	16.326	16.772	16.929	17.623	17.822	18.036
İthalat	1.036	1.011	1.088	1.093	1.145	1.164	1.178
Toplam Arz	17.795	17.920	18.477	18.672	19.407	19.656	19.868
KULLANIM							
Toplam Yurtiçi Kullanım	15.921	15.999	16.397	16.539	17.088	17.314	17.473
İhracat	1.291	1.304	1.429	1.494	1.649	1.688	1.745
TOPLAM KULLANIM	17.212	17.303	17.826	18.033	18.737	19.002	19.218

Kaynak: USDA, 2014.

USDA verilerine göre dünya peynir arz ve kullanımı 2008 yılından bu yana % 12 oranında artış göstermiştir. Dünya toplam peynir üretimi 2008 yılında 16,2 milyon ton iken, 2014 yılında % 11 artışla 18 milyon tona yükselmiştir. Dünya toplam peynir ithalat oranı 2008 yılında 1 milyon ton iken, 2014 yılında % 14 oranında artış ile 1,2 milyon tona yükselmiştir. İhracat verilerinde de 2008 yılına oranla, 2014 yılında % 35 artışla 1,8 bin tona yükselme görülmüştür.

Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği denildiği zaman sığırcılık akla gelmektedir. Et üretiminin büyük bir çoğunluğu büyükbaş hayvanlar içinde en önemli olan sığırdan karşılanmaktadır. Sığır yetiştiriciliği büyük bir işgücü gerektirmektedir. Bunun diğer bir anlamı, bu sektörde önemli sayıda insanın iş bulmasıdır. Bu bakımdan işsizliğin yoğunlaştığı ülkelerde sığır yetiştiriciliği önemli bir istihdam sektörü olarak öne çıkmaya devam etmektedir¹⁰.

Tablo 5. Dünya Toplam Sığır ve Dana Eti Arz Kullanımı Ve Ticareti (Bin Ton)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Baş. Stok.	604	615	678	627	649	670	722
Üretim	58.484	58.126	58.488	58.153	58.522	59.435	59.598
İthalat	6.801	6.573	6.646	6.419	6.678	7.440	7.876
İhracat	7.594	7.433	7.794	8.072	8.135	9.127	9.775
Tüketim	57.657	57.203	57.391	56.478	57.044	57.696	57.834
Bit. Stok.	638	678	627	649	670	722	587

Kaynak: USDA, 2014.

USDA verilerine göre dünya toplam sığır ve dana eti üretimi 2008 yılında 58,5 milyon ton iken, 2014 yılında % 2 oranında artışla 59,6 milyon tona yükselmiştir. Buna karşın tüketime baktığımızda; 57,7 milyon tondan, sadece % 0,3 artış ile 57,8 milyon tona yükseldiği görülmektedir. Dünya toplam ithalat oranı 2008 yılında 6,8 milyon ton iken, 2014 yılında % 16 oranında artış ile 7,8 milyon tona yükselmiştir. İhracat verilerinde de 2008 yılına oranla, 2014 yılında % 28 artışla 9,8 milyon tona yükselme görülmüştür.

TÜRKİYE HAYVANCILIK PİYASASI

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye'nin hayvan varlığı önemli değişimlere uğramıştır. 1970'li yıllara kadar hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin tamamına yakını, yerli ırk hayvanlarla ve doğal otlaklarda yapılan mera hayvancılığı şeklinde sürdürülmüştür. Hayvanlar kış aylarında kuru ot, saman ve kısıtlı kesif yem ile yaşam payı oranında beslenmiş, diğer zamanlarda ise doğal meralarda otlatılmıştır. 1980 yılına kadar Türkiye bu potansiyeli çok iyi değerlendirmiş ve hayvan varlığı sürekli artış göstermiştir. 2000 yılından itibaren ise yapılan devlet desteklemeleri ve teşvikler sayesinde büyük ölçekli hayvancılık tesis sayılarında önemli ölçüde artış olmuştur⁵. Ancak işletmelerde halen geçimlik düzeyden ticari düzeye geçilememiştir.

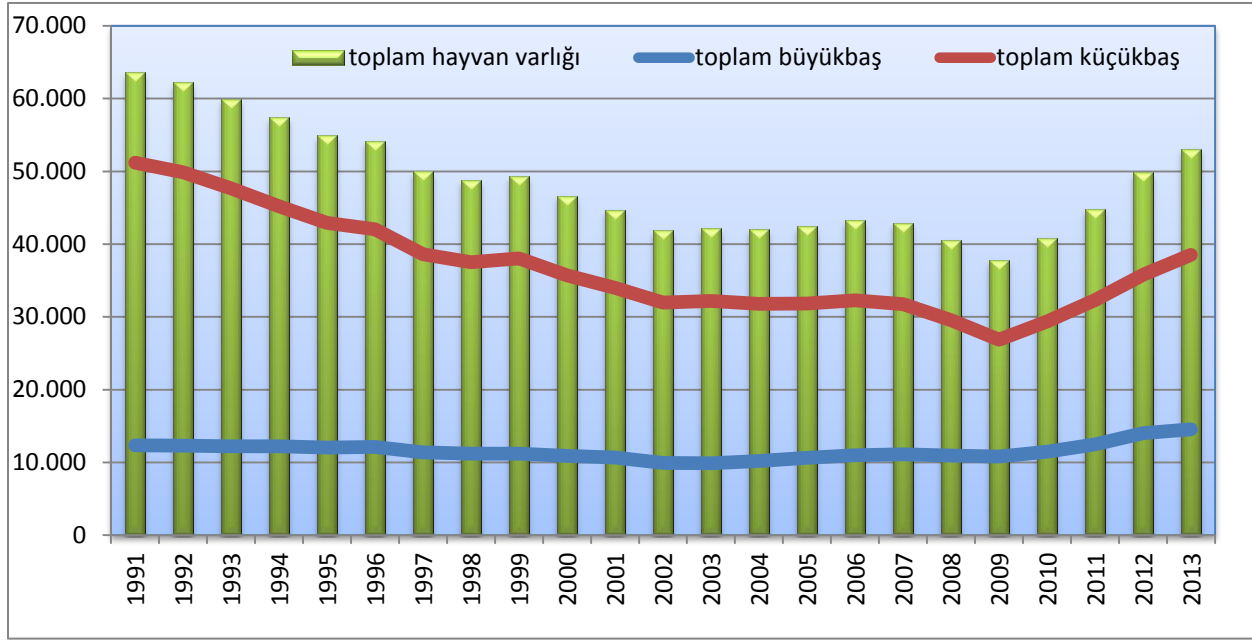
Üretim ve ticari değeri bakımından sığırın önemi büyüktür. Türkiye'de de ekonomik anlamda hayvancılık faaliyetinin önemli bir kısmını büyükbaş hayvan yetiştiriciliği oluşturmaktadır. Ancak hayvan varlığı bakımından küçükbaş hayvan varlığının büyükbaş hayvan varlığının 2 katından fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Türkiye hayvan varlığı (baş)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Sığır	10.859.942	10.723.958	11.369.800	12.386.337	13.914.912	14.415.257
Manda	86.297	87.207	84.726	97.632	107.435	117.591
Büyükbaş Toplamı	10.946.239	10.811.165	11.454.526	12.483.969	14.022.347	14.532.848
Koyun	23.974.591	21.749.508	23.089.691	25.031.565	27.425.233	29.284.247
Keçi	5.593.561	5.128.285	6.293.233	7.277.953	8.357.286	9.225.548
Küçükbaş Toplamı	29.568.152	26.877.793	29.382.924	32.309.518	35.782.519	38.509.795
TÜRKİYE TOPLAM	40.514.391	37.688.958	40.837.450	44.793.487	49.804.866	53.042.643

Kaynak: TÜİK, 2014.

Türkiye hayvan varlığı TÜİK verilerine bakıldığında; 14,5 milyon baş sığır varlığının yanında 118 bin baş manda varlığı büyükbaş hayvancılık verilerini, 29,3 milyon baş koyun ve 9,3 milyon baş keçi varlığı da küçükbaş hayvancılık verilerini oluşturmaktadır. 2009 yılına göre büyükbaş sayıları genel anlamda artmakla birlikte, sığır varlığı % 34,4 oranında, manda varlığı % 34,8 oranında yükselmiştir. Aynı oranlarda artış koyun varlığında da görülmekle birlikte (% 34,6), keçi varlığındaki artış daha fazla olmuş (% 80) ve Türkiye toplamında hayvan varlığı artışı % 79,9 oranında gerçekleşmiştir.

Grafik 2. Türkiye Hayvan Varlığı (%)

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim Veri Tabanı, 2014.

Uzun yıllar Türkiye hayvan varlığı verilerine bakıldığında ise, 1990lı yıllarda başlayan düşme yönlü trend 2000li yılların başında 10 milyonun altında seyretmiştir. Ancak bundan sonra verilen devlet teşvikleri ve desteklemeler ile trend yeniden yükselme seyrine dönmüştür. Ancak 2007 yılında başlayan kuraklıklar hayvancılığı da etkilemiş, yem sorunu hayvanları kesime götürmüştür. Yine desteklerin etkisiyle hayvan sayılarında artış yaşanmış 90lı yılların sonundaki seyir yakalanmıştır.

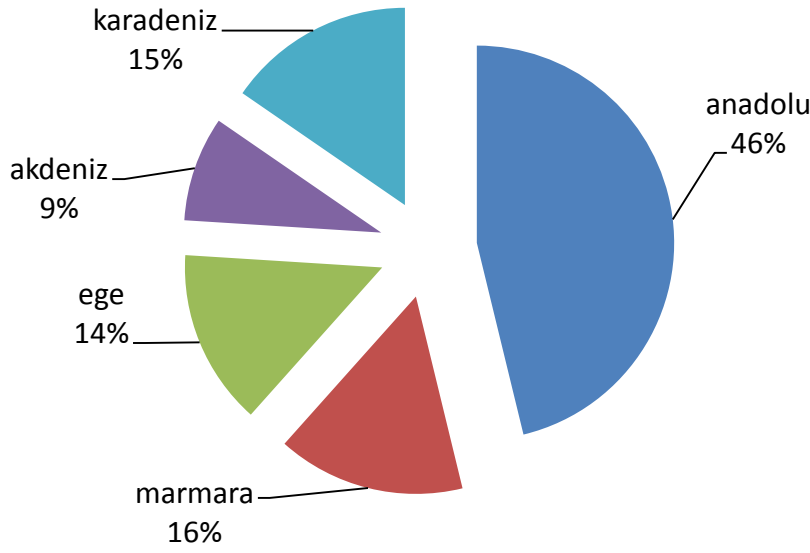
Ülkemiz sığır yetiştiriciliği 1980'li yıllara kadar ağırlıklı olarak aile işletmeciliği şeklinde yürütülmüş, 1980 yılından itibaren ekonomik büyüklüğe sahip sığırcılık işletmeleri kurulmaya başlanmış, son yıllarda da sağlanan devlet desteklerinin artması sonucu büyük kapasiteli modern sığırcılık işletmelerinin sayısı hızla artmıştır. Yetiştirilen kültür ırkı sığırlarının önemli bir bölümünü sütçü özelliği ile ön plana çıkan Siyah-Alaca ırkı oluşturmaktadır. Yerli ırkların ise önemli bir kısmını Yerli Kara, Boz, Doğu Anadolu Kırmızısı ve Güneydoğu Sarı-Kırmızısı ırkları oluşturmaktadır. Melez genotipler ise genel itibariyle, kültür ırklarının yerli ırklar ile melezlenmesi sonucu elde edilmektedir⁵.

Tablo 7. Türkiye Sığır Varlığında Genotiplerin ve Bölgelerin Payları (%)

BÖLGELER	Bölgelere göre Türkiye Sığır Varlığı (Baş)			Türkiye Sığır Varlığında Bölgenin Payı (%)			
	Kültür İrki	Kültür İrki Melezi	Yerli Genotip	Kültür İrki	Kültür İrki Melezi	Yerli Genotip	TOPLAM
Kuzeydoğu Anadolu	204.576	1.339.056	524.497	3,4	21,9	22,3	14,3
Orta Anadolu	241.534	501.024	311.731	4,1	8,2	13,3	7,3
Güneydoğu Anadolu	296.792	346.036	320.712	5,0	5,7	13,7	6,7
İstanbul	14.879	48.346	4.229	0,2	0,8	0,2	0,5
Batı Marmara	1.000.380	214.090	48.145	16,8	3,5	2,1	8,8
Ege	1.404.282	522.693	152.421	23,6	8,6	6,5	14,4
Doğu Marmara	421.063	363.463	93.596	7,1	5,9	4,0	6,1
Batı Anadolu	579.908	370.270	117.160	9,7	6,1	5,0	7,4
Akdeniz	566.888	575.450	92.237	9,5	9,4	3,9	8,6
Orta Anadolu	649.204	703.653	162.429	10,9	11,5	6,9	10,5
Batı Karadeniz	466.980	815.736	407.107	7,8	13,3	17,3	11,7
Doğu Karadeniz	107.847	312.620	114.223	1,8	5,1	4,9	3,7
TÜRKİYE	5.954.333	6.112.437	2.348.487	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim Veri Tabanı, 2014.

Türkiye kültür ırkı ve melezlerinin bölge sığır varlığındaki payı bakımından bölgeler arasında büyük farklılıklar görülmektedir. Yerli genotiplerin payının en düşük olduğu bölgelerimiz en gelişmiş bölgeleri olarak kabul edilen Marmara ve Ege bölgelerimizdir. Buna karşın Anadolu'nun tamamında yerli genotiplerin payı % 60'ın üzerindeyken toplam sığır varlığının payı % % 50'ye yakındır. Türkiye sığır varlığında halen yerli genotiplerin önemi büyüktür. Türkiye sığır varlığında genotip gruplarının payı; Kültür ırkı % 41,3, Kültür ırkı melezi % 42,4, Yerli genotip % 16,3 şeklindedir.

Grafik 3. Türkiye Sığır Varlığında Bölgelerin Payları (%)

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim Veri Tabanı, 2014.

Türkiye sığır varlığında genotiplerin ve bölgelerin paylarına bakıldığında; Anadolu Bölgesi'nin % 46 oranı ile sığır varlığının yarısına yakını barındırdığı görülür. Sırasıyla Marmara Bölgesi % 16, Karadeniz Bölgesi % 15, Ege Bölgesi % 14 ve Akdeniz Bölgesi % 9 oranında sığır varlığına sahiptir.

İnsan beslenmesinde hayati önemi olan hayvansal ürünlerin başında et, süt, tereyağ, peynir, yoğurt vb. protein oranı yüksek ürünler gelir. Ülkelerin tahıl grubundan sonra tarımsal gündemini meşgul eden bir diğer konu da hayvansal ürünlerin üretimidir. Gıda güvenliği ve güvencesinin sağlanmasının temel taşlarından olan hayvansal proteinler dünya ticaretine de konu olmuştur. Özellikle kırmızı et üretim ve ticareti oldukça önemlidir. Ülkemizde kırmızı et üretiminin kaynağını sığır, koyun, keçi ve manda kesimleri oluşturmaktadır.

Tablo 8. Türkiye Toplam Kırmızı Et Üretimi ve Türlerin Payı (%)

Yıllar	Toplam Üretim (Ton)	Toplam Üretimde Payı (%)			
		Koyun	Sığır ve Dana	Keçi	Manda
2010	780.719	17,4	79,2	3,0	0,4
2011	776.915	13,8	83,0	3,0	0,2
2012	915.844	10,6	87,3	1,9	0,2
2013	996.155	10,3	87,3	2,4	0,1

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim Veri Tabanı, 2014.

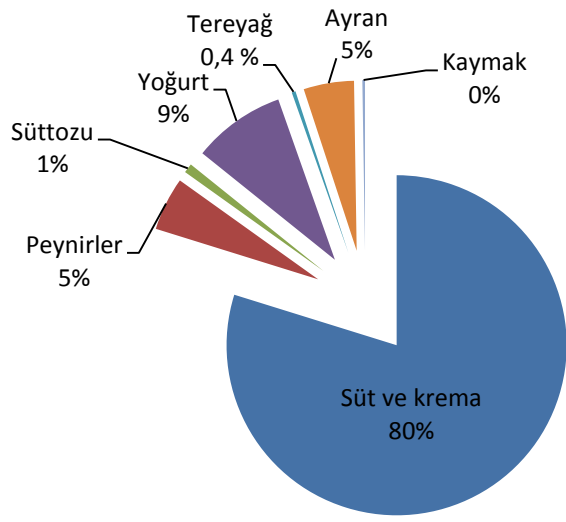
Türkiye toplam kırmızı et üretimi ve türlerin payına bakıldığında; 2013 yılında 996 bin ton olan üretimimizde % 87 ile sığır kesimlerinden elde edilen kırmızı etin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Daha sonra % 10 ile koyun eti, % 2 ile keçi eti ve % 0,1 ile de manda etinin geldiği görülmektedir. Genel anlamda büyükbaş hayvanlardan elde edilen kırmızı etin oranı daha yüksektir. Son yıllarda küçükbaştan elde edilen kırmızı et üretiminin azalmasının nedenleri arasında en önemlisi olarak, yoğun işgücü gerektirmesi ve beslenmenin meralardan elde edilmesi, örgütlenmenin yok denecek düzeyde olması, yetiştiriciliğin daha çok süt, peynir, yoğurt, yapağı, yün gibi hayvansal ürünler için yapılması vb. gelmektedir. Ancak hayvansal üretimin talebi karşılaması, hayvan sayısının artırılmasından ziyade hayvansal üretimdeki verimliliğin artırılmasıyla gerçekleştirilebilir.

2013 yılı TÜİK verilerine bakıldığında toplam 18,2 milyon ton süt üretimimizin % 91'ini inek sütü olup, geriye kalan % 6'sı koyun, % 2'si keçi ve sadece % 0,3'ü ise manda sütüdür. Son beş yılın süt üretim verilerine bakıldığında çok az miktarda da olsa küçükbaştan elde edilen süt oranında artış görülmüştür. Ancak toplam süt üretimimize bakıldığında 2009 yılına göre % 45 oranında bir artış görülmüştür. Bu artış hayvan varlığının artışından çok yapılan ıslah çalışmalarına bağlı olarak hayvan başından elde edilen verim miktarının artmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 9. Ülkemizde Toplam Süt Üretimi ve Türlerin Payı (%)

Yıllar	Toplam Üretim (Ton)	Toplam Üretimde Payı (%)			
		Koyun	Sığır ve Dana	Keçi	Manda
2009	12.542.185	5,9	92,4	1,5	0,3
2010	13.543.674	6,0	91,7	2,0	0,3
2011	15.056.210	5,9	91,7	2,1	0,3
2012	17.401.262	5,8	91,8	2,1	0,3
2013	18.223.712	6,0	91,4	2,3	0,3

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim Veri Tabanı, 2014.

Grafik 4. Ülkemizdeki Süt ve Süt Ürünleri Üretim (ton)

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim Veri Tabanı, 2014.

2014 yılı TÜİK verilerinden süttten elde edilen ürünlere bakıldığında çoğunluğun (% 80) süt ve krema olarak kullanıldığı görülür. Daha sonra % 9 ile yoğurt, % 5 ile peynir ayran üretiminin geldiği görülür.

Ülkemizde çiğ süütün dağılımına bakıldığında; % 54'ünün modern işletmelere ve mandıralara teslim edildiği, % 35'inin çiftlikte tüketildiği (yavru beslenmesinde), % 11'inin ise sokak sütü şeklinde pazarlandığı görülmektedir⁷.

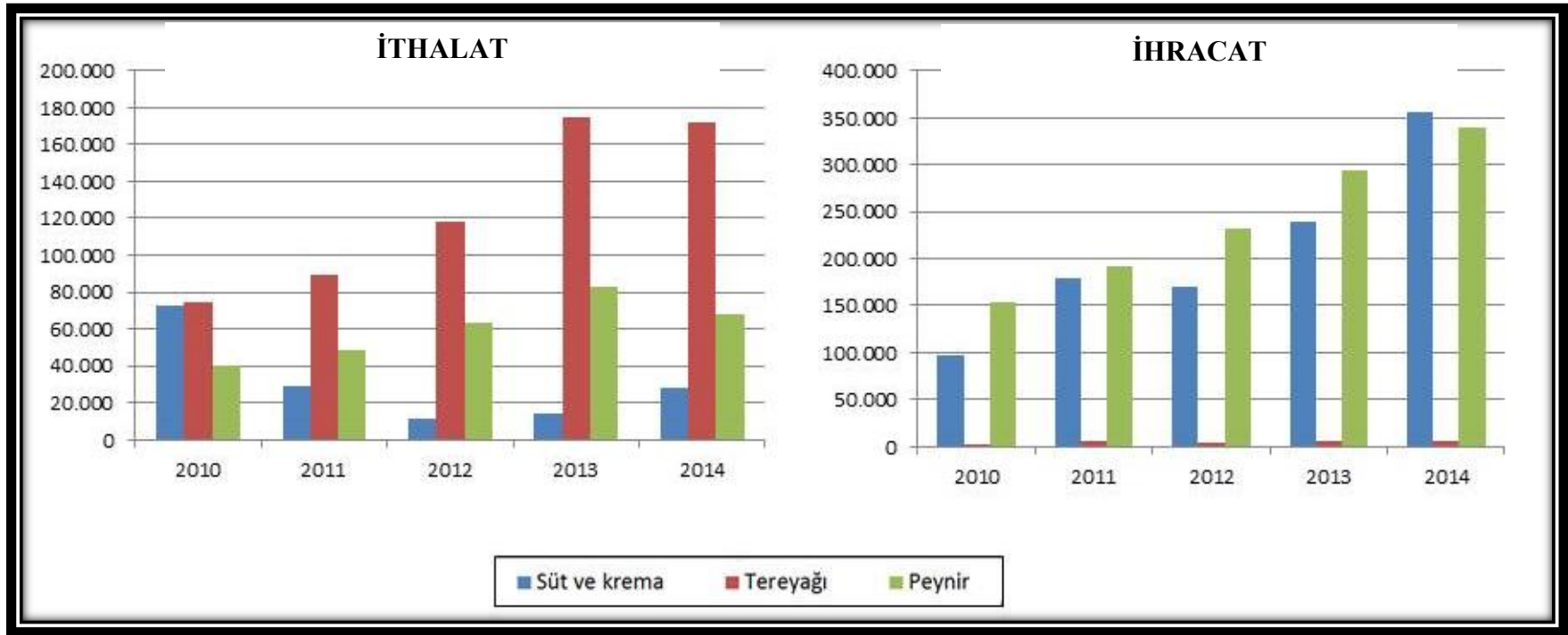
TÜİK verilerine göre 2013 yılında ülkemizde içme sütü üretim miktarı 1,3 milyon ton olarak hesaplanmıştır. TÜİK tarafından yayınlanan aylar bazında ve yıllık olarak toplam içme sütü üretim miktarları, yalnızca sanayide ısıl işlem görmüş ve paketlenmiş kutu sütleri kapsarken, entegre süt işletmeleri tarafından toplanan süt miktarı haricindeki üretilen süt, söz konusu miktara dahil edilmemektedir. Ülkemizde çiğ süt çeşitli şekillerde değerlendirilmekle birlikte, en çok; içme sütü, yoğurt, inek peyniri, ayran, tereyağı ve kaymak olarak tüketilir.

Tablo 10. Ülkemizde Üretilen Başlıca Süt Ürünleri (ton)

Yıllar	İçme Sütü	Kaymak	Tereyağı	İnek Peyniri	Yoğurt	Ayran
2010	1.090.605	16.314	33.993	417.150	908.269	397.936
2011	1.164.749	19.971	37.510	486.635	1.006.793	459.074
2012	1.250.169	25.395	38.126	539.409	1.052.658	508.445
2013	1.298.061	29.291	41.515	574.137	1.081.411	560.102

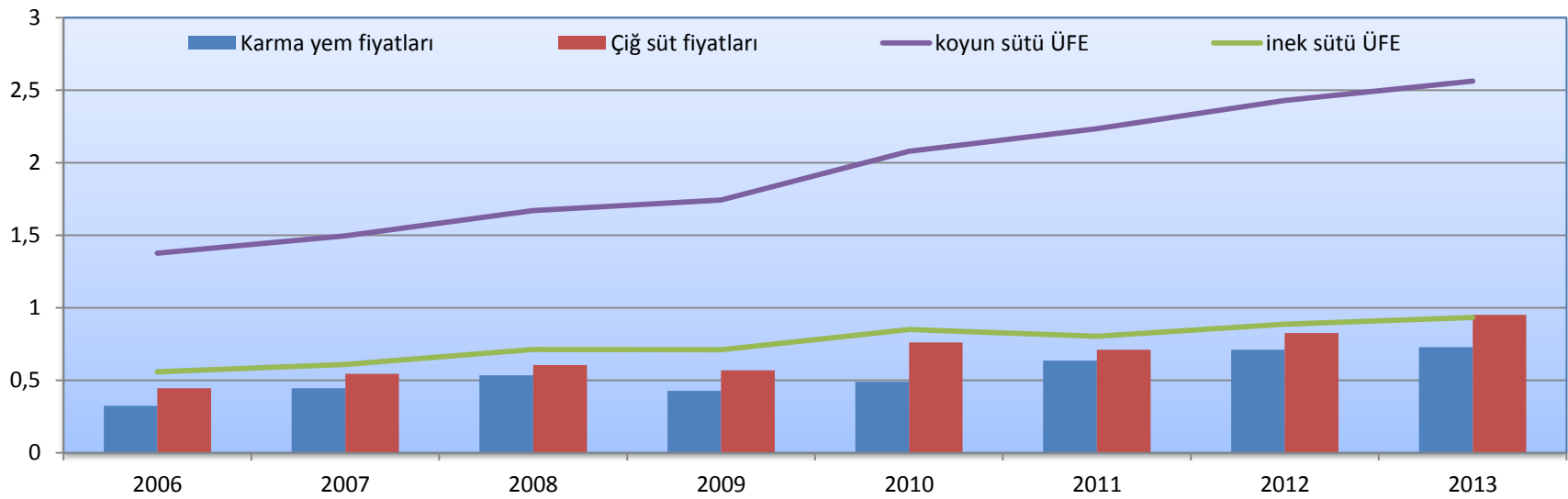
Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim Veri Tabanı, 2014.

En az % 82 süt yağı içeriğine sahip olan ve süt, krema ya da yoğurdun değişik şekillerde işlenmesiyle elde edilen tereyağının modern işletmelerdeki yapımında genel olarak krema hammadde olarak kullanılmaktadır. Diğer süt ve süt ürünlerinde olduğu gibi tereyağı üretimimizde de her geçen yıl artış olmaktadır⁸. TÜİK verilerine göre 2013 yılında bir önceki yıla göre içme sütü üretimi % 3,8, yoğurt % 2,7, inek peyniri % 6,4, ayran % 10,2, tereyağı % 8,9, kaymak % 15,3 oranında artış göstermiştir.

Grafik 5. Süt ve krema-tereyağı-peynir ithalatının ve ihracatının seyri

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim Veri Tabanı, 2014.

En çok ihracatı yapılan ürünler peynir, yoğurt ve peyniraltı suyu, en çok ithalatı yapılan ürünler ise tereyağı ve süttozudur. 2011 yılında süttozu üretimine destek verilerek Dahilde İşleme Rejimi kapsamında ithal edilen süttozu yurt içinden karşılanmıştır. 2011 yılı itibariyle en önemli ithalat kalemini tereyağı oluşturmuştur. TÜİK verileri 2010 yılına göre; 2014 yılında tereyağı ithalatı 172 milyon TL ile % 132 oranında, peynir ithalatı 68 milyon TL ile % 70 oranında artış gösterirken, süt ve krema (süt tozu) ithalatımız % 62 oranında düşüş göstererek 28 milyon TL'ye gerilemiştir. 2010 yılı verilerine göre ihracatımıza bakıldığında ise; Dahilde İşleme Rejimi ile süt ve krema ihracatımız % 267 oranında artış göstererek 356 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Önemli ihracat kalemlerimizden olan peynir de ise 2010 yılına göre % 122 oranında artışla 340 milyon TL gerçekleşmiştir.

Grafik 6. Karma yem, Çiğ süt ve inek- koyun sütü ÜFE fiyatları karşılaştırması

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim Veri Tabanı, 2014., Ulusal Süt Konseyi, 2014.

Karma yem fiyatları, kullanılan hammadde fiyatına göre değişmekte olup, özellikle ithal edilen hammaddelerin artması nedeniyle yıldan yıla karma yem fiyatları da artmaktadır. Türkiye Yem Sanayicileri Birliği'nden elde edilen yem fiyatları Grafik 6'da verilmiş olup bu fiyatlara KDV dahil değildir (Ulusal Süt Konseyi,2014). Çiğ süt fiyatları da yem fiyatlarına paralel olarak yıldan yıla artış göstermektedir. 2006 yılından bu yana % 115 artış görülürken, bu oran yem fiyatlarında % 125'tir.

TÜİK tarafından aylık yayınlanan ÜFE ile bu fiyatların üreticiler üzerindeki etkisine bakıldığında ise; inek sütü ÜFE'nin 2006 yılından bu yana % 67 oranında, koyun sütü ÜFE'nin ise % 99 oranında artış gösterdiği görülmektedir. Ayrıca koyun sütünün inek sütünden daha pahalı olduğu da görülmektedir. Genel anlamda bakıldığında fiyatların hayvansal ürünlerin fiyatlarındaki trendin yükselme yönlü olduğu görülmektedir.

DİYARBAKIR HAYVANCILIK PİYASASI

Diyarbakır havzası küçükbaş hayvancılığın hem yoğun yapıldığı hem de çevresindeki merkezlerin yaylacılık faaliyetlerinde kullandığı doğal bir güzergâha karşılık gelmektedir. Yaylacı gruplar havzayı ve kuzeyindeki doğal yolları kullanarak Doğu Anadolu'daki yaylalara çıkmaktadırlar. Bölgemizde mevcut tarımsal yapı içerisinde hayvansal üretim önemli oranda yer almaktadır. Tarıma elverişli arazilerin azlığı nedeniyle bölge halkı geçimini genellikle hayvancılıktan sağlamaktadır.

Hayvancılık genelde meraya dayalı olup, ekstansif hayvancılık karakteri taşımaktadır. Diyarbakır'da koyun ve keçi yetiştiriciliği esas olarak yerleşik, yaylacılık ve göçer sistemde yapılmaktadır. Buna karşın, bu bölgelerde son yıllarda sosyal ve ekonomik birçok faktöre bağlı olarak, yetiştiricilik sistemlerinde önemli düzeyde değişiklikler olmuş ve yetiştiricilik yapan aileler ya yerleşik sisteme geçmişler ya da bu üretim kolunu bırakmışlardır. Yerleşik ve Yaylacılık koyun keçi yetiştiriciliği yapan yetiştiriciler yılın belli dönemlerini mutlaka il içi veya il dışı yayla meralarını kullanmaktadırlar. Bölge'deki işletmelerin çoğu, küçük ölçekli aile tipi işletmelerdir. Bu işletmeler, geniş bir alana yayılmış ve dağınık durumdadırlar. Bölge'de hayvancılık faaliyetlerinin tamamına yakını meraya dayalı ekstansif sistemle yürütülmekte, sadece kış aylarında bir miktar yem ilavesi yapılmaktadır.

Tablo 11. Diyarbakır seçilmiş hayvan varlığı (baş)

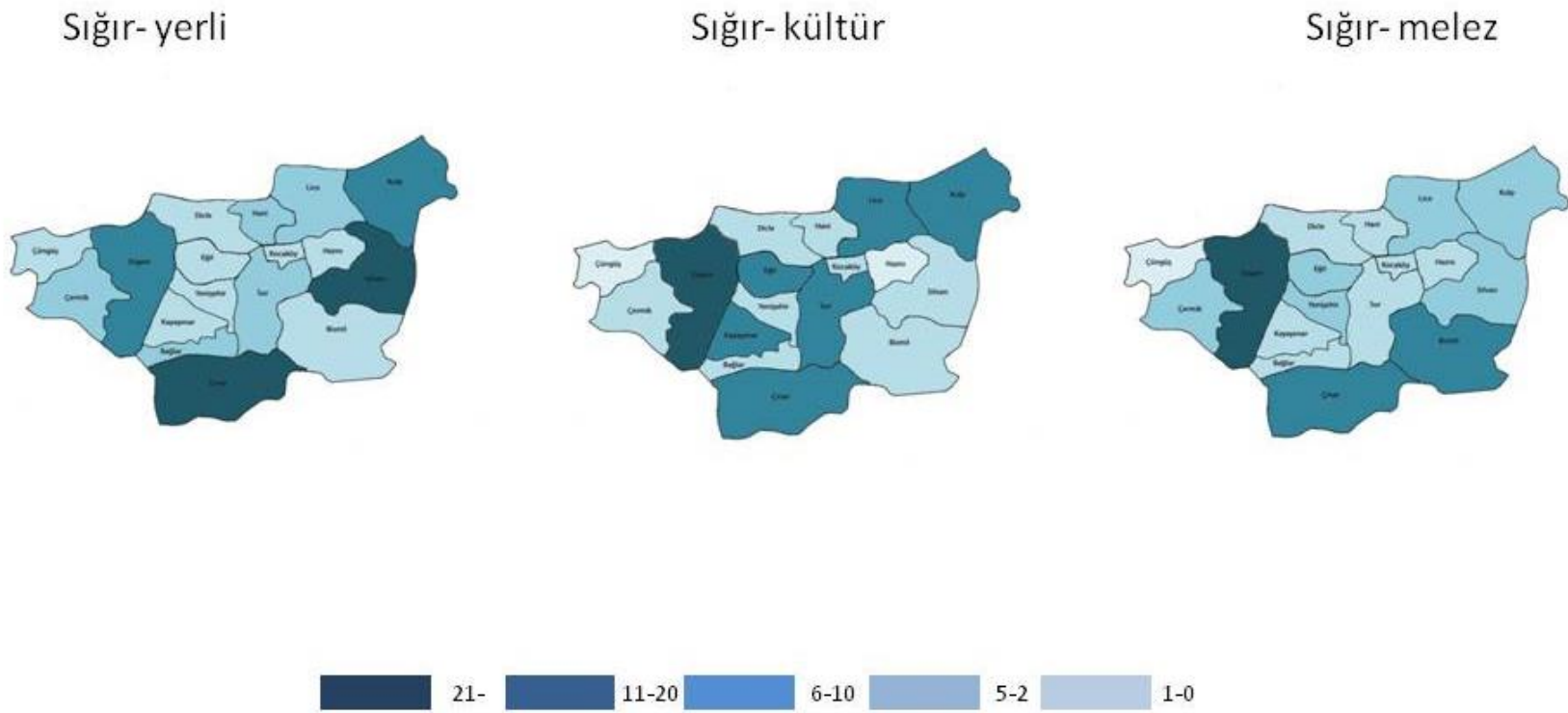
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Sığır	234.965	217.551	252.052	303.062	330.982	334.876
Manda	795	1.738	3.114	4.228	4.802	9.950
Büyükbaş Toplamı	235.760	219.289	255.166	307.290	335.784	344.826
Koyun	630.466	467.143	574.573	645.146	721.098	741.312
Keçi	172.493	145.065	163.341	198.277	220.440	231.415
Küçükbaş Toplamı	802.959	612.208	737.914	843.423	941.538	972.727
DİYARBAKIR TOPLAM	1.038.719	831.497	993.080	1.150.713	1.277.322	1.317.553

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim Veri Tabanı, 2014.

Diyarbakır ili seçilmiş hayvan varlığına baktığımızda 1,3 milyon baş hayvan varlığı bulunmaktadır. Arazi yapısından kaynaklı, yoğun olarak küçükbaş hayvancılık yapıldığı görülmektedir. Küçükbaş hayvanlardan da 741 bin baş ile koyun varlığı ön plana çıkmaktadır. Keçi varlığı 232 bin baş ile ikinci sırada yer almaktadır. 340 bin büyükbaş hayvan varlığının 335 bin başı sığır varlığı oluştururken, manda varlığı 9950 baştır.

Manda varlığı yıldan yıla artış göstermekle birlikte 2008 yılına göre 12-13 kat artış göstererek 9.950 başa yükselmiştir. Bu oranın yükselmesinde uygulanan ıslah programının etkisi büyüktür. Genel anlamda son 6 yıla bakıldığında 2009 ve 2010 yıllarındaki azalma uygulanan ıslah programlarıyla ve verilen desteklerle yükselişe geçmiştir.

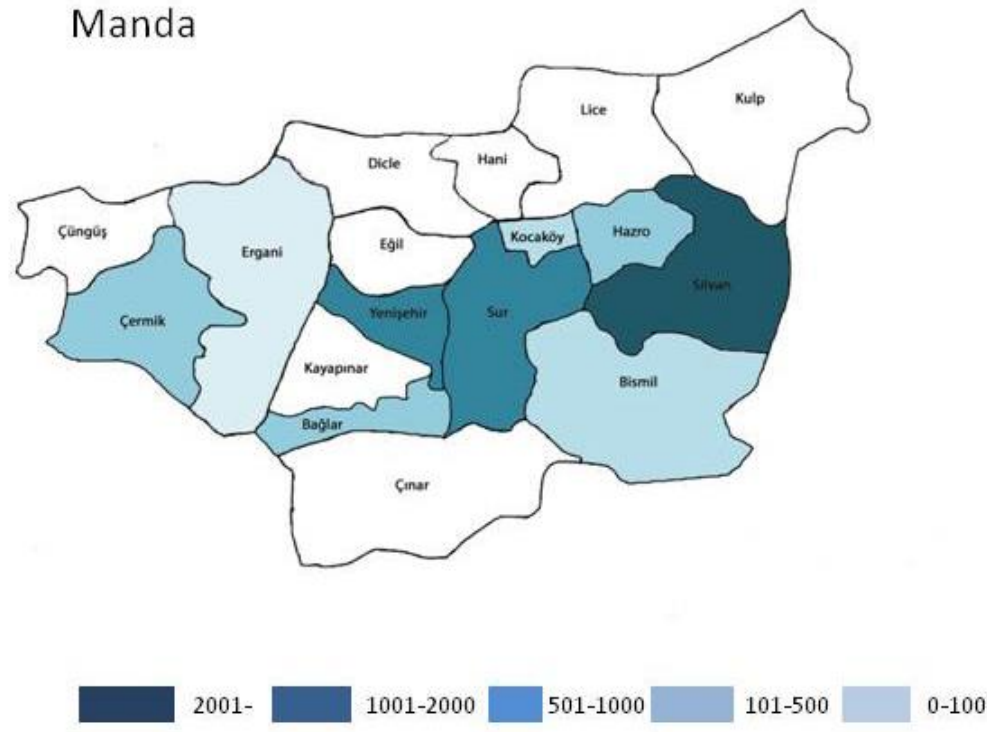
Hayvancılığın desteklenmesi hakkında 2005/8503 sayılı bakanlar kurulu kararı çerçevesinde 'Halk Elinde Küçükbaş Hayvan Islahı Ülkesel Projesi' hazırlanmış, 2005-2010 yıllarını kapsayan birinci 5 yıllık dönemde, 12 ırk ve tipte 13 ilimizde uygulamaya konulmuş, görülen yaygın etkisi, yatırımın geriye dönüşünde etki değerinin yüksek çıkması ve çalışılan tüm popülasyonlarda somut ilerlemeler kaydedilmesi sonucu projenin 2011-2015 yıllarını kapsayan ikinci 5 yıllık dönemde küçükbaş hayvan ırkları yanında Anadolu Manda ırkını da içine alan 'Halk Elinde Hayvan Islahı Ülkesel Projesi' şeklinde uygulama devam edilmektedir. Bu kapsamda Diyarbakır ilinde 2014 yılı itibarıyla Karakaş Islah Projesinde 6132 baş hayvan, 36 yetiştirici, Kıl Keçisi Islah Projesinde 4948 baş hayvan, 39 yetiştirici, Zom I Islah Projesinde 5857 baş hayvan, 37 yetiştirici, Zom II Islah Projesinde 6065 baş hayvan, 45 yetiştirici, Manda Islah Projesinde 2048 baş hayvan, 514 yetiştirici ile Ülkesel Halk Elinde Hayvan Islah Projeleri yürütülmektedir.

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim Veri Tabanı, 2014., yazarlar tarafından yapılan hesaplamalar

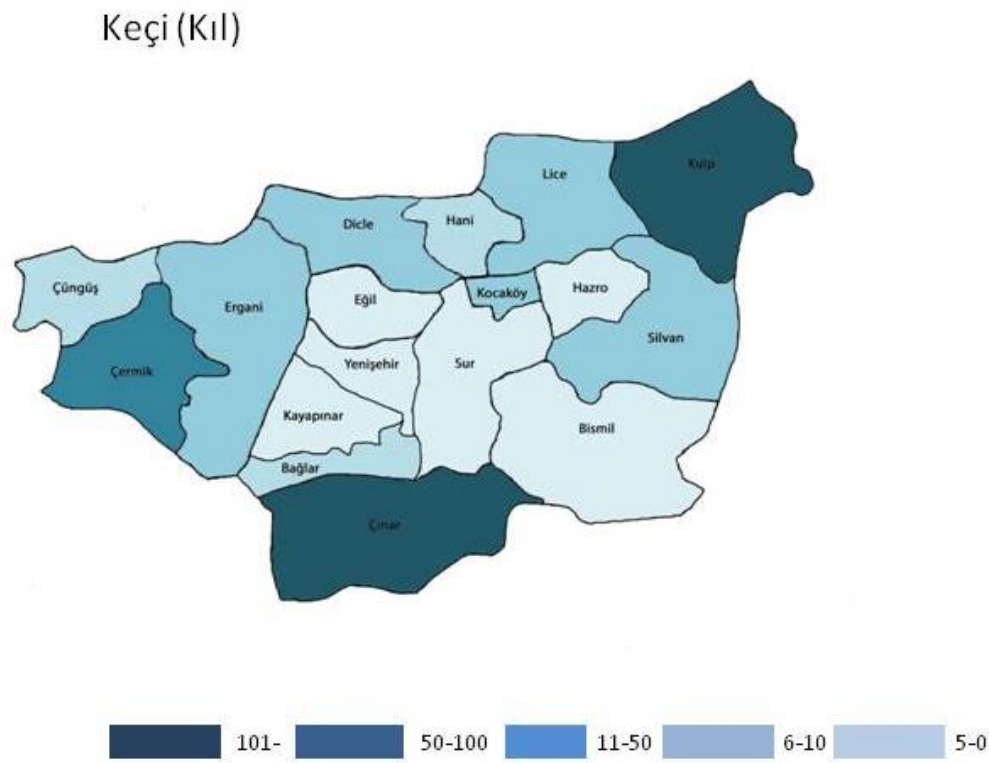
Diyarbakır sığır yetiştiriciliğinin genel durumuna bakıldığında ise; Irkların ıslah edilememesi ve yeterli miktarda ucuz ve kaliteli yem bitkisi tarımının yapılmaması sonucu bölgemiz hayvancılığının mevcut durumunu koruyamadığı gibi hayvan popülasyonunda da ciddi azalmalar yaşanmıştır. Özellikle 2009 yılında bir önceki yıla göre % 7,4 oranında azalma ile 235 bin baş olan sığır sayısı, 218 bin başa gerilemiştir. Bunda artan yem fiyatları karşısındaki yükselen maliyetler yüzünden yetiştiriciler damızlıklarını dahi satma yoluna gitmesi de etken olmuştur. Ayrıca modern hayvancılığın ekonomik bir faaliyet olduğu günümüzde eğitim ve teknik eleman desteğinin şart olması ve sağlanması gerekmektedir. Ancak bölgedeki işletmeler, küçük ve alt yapı olarak yetersiz olması sebebiyle eğitim ve teknik eleman desteğinden yoksundurlar. 2009 yılından sonra hayvan sayısında azalan oranda bir artış meydana gelmiştir. Bu artış da hayvancılığa verilen destekler etkilidir.

Diyarbakır ili sığır varlığının yayılışına bakıldığında; yerli ırkın daha çok Çınar ve Silvan ilçelerinde yetiştiriciliğinin yapıldığı görülmektedir. Kültür ırkının yetiştiriciliği Kulp, Lice, Eğil, Sur, Kayapınar ve Silvan ilçelerinde olmak üzere daha geniş bir alana yayılmakla birlikte özellikle Ergani ilçesinde yoğunlaşmakta olduğu görülmektedir. Melez sığır ırkında da yine Ergani ilçesinin yetiştiricilikte ilk sırada olduğu görülürken, ilçeyi sırasıyla Çınar ve Bismil ilçelerinin takip ettiği görülmektedir. Genel anlamda Diyarbakır'da sığır yetiştiriciliği Ergani, Çınar, Silvan, Kulp Lice, Eğil, Sur, Kayapınar ve Silvan ilçelerinde yoğun olarak yapılmaktadır.

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim Veri Tabanı, 2014., yazarlar tarafından yapılan hesaplamalar

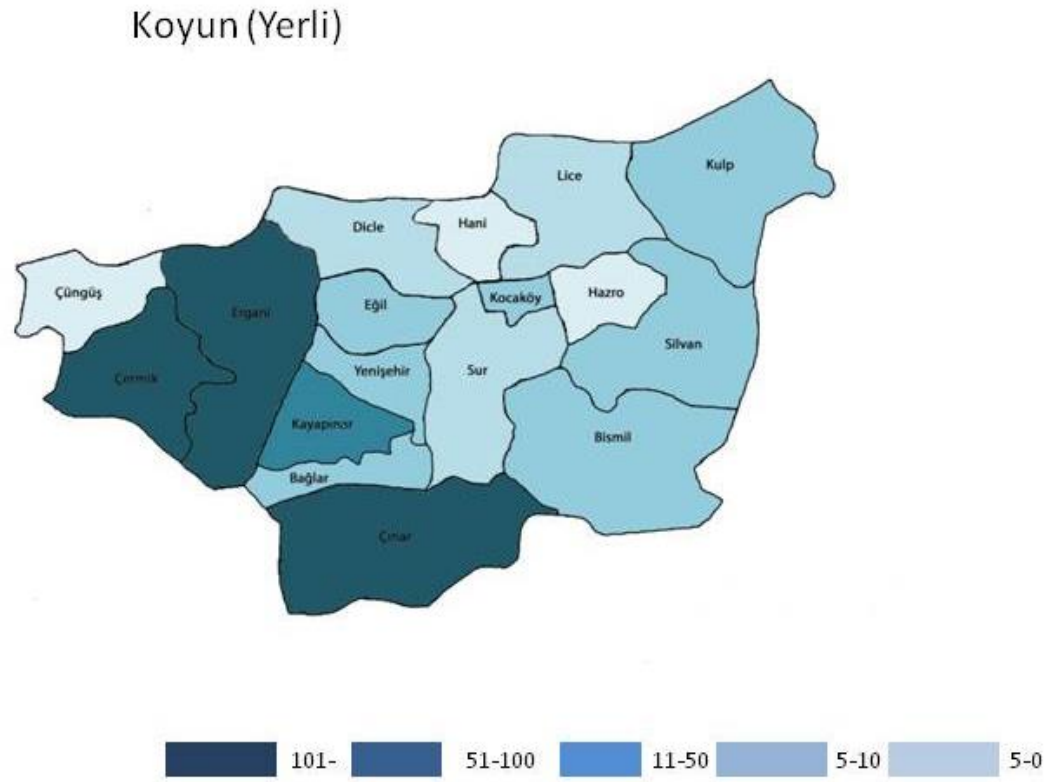
Gelecekte birlik ve çiftçilere kendi ıslah sistemlerini kurmalarının öğretilmeye çalışıldığı, temel amacın saf ırk yetiştirmek ve seleksiyon yöntemiyle hayvanların ıslah edilmeye çalışıldığı ‘Halk Elinde Hayvan Islahı Ülkesel Projesi’ ne Anadolu Mandası da dahil edilmiştir. 21 köyde 514 üretici ile proje devam etmektedir. Diyarbakır ili manda varlığının görünüşüne bakıldığında Silvan, Sur, Yenişehir, Çermik, Bismil, Bağlar, Hazro, Kocaköy ve Ergani’de yetiştiriciliğinin yapıldığı görülmektedir. En yoğun Silvan ilçesinde manda yetiştiriciliği yapılmaktadır. Sırasıyla Sur ve Yenişehir gelmektedir.

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim Veri Tabanı, 2014., yazarlar tarafından yapılan hesaplamalar

Diyarbakır ilinde kıl keçisi de yetiştirilmektedir. Kıl keçisi varlığının görünüşüne bakıldığında ise Kulp ve Çınar ilçelerinin öne çıktığı görülmektedir. Kıl keçisi yetiştiriciliği geniş bir alana yayılmıştır. Ayrıca Çermik, Dicle, Lice, Ergani, Çüngüş, Kocaköy ve Silvan ilçelerinde de yoğunluktadır. 2012 yılında ikinci 5 yıllık dönemi başlayan Halk Elinde Hayvan Islahı Ülkesel Projesi ile Diyarbakır Kıl Keçisi de ilave edilmiştir.

Diyarbakır ili koyun varlığının görünüşüne bakıldığında Akkaraman ırkının varyetesi Karakaş koyunu ve Zom koyun tipinin yetiştiriciliğinin yapıldığı görülmektedir. Yerli ırkın yetiştiriciliği tüm il geneline yayılmakla birlikte özellikle Ergani, Çermik ve Çınar ilçelerinde yoğun olarak yapılmaktadır. Bunu Kayapınar, Kulp, Silvan ve Bismil ilçeleri takip etmektedir.

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim Veri Tabanı, 2014., yazarlar tarafından yapılan hesaplamalar

Diyarbakır ili için 2014 yılı TÜİK verilerine bakıldığında; toplam büyükbaş hayvan varlığında % 45 oranında, sağılan hayvan sayısında % 56 oranında ve süt miktarında % 90 oranında bir artış olduğu görülmektedir. Öyle ki; 2008 yılında 238 bin baş olan hayvan varlığı 2013 yılında 345 bine, 72 bin olan sağılan hayvan sayısı 112 bine, süt miktarı ise 142 bin tondan 270 bin tona yükselmiştir.

Tablo 12. Diyarbakır ili büyükbaş hayvan sayısı, sağılan hayvan ve süt üretim miktarları

	SIĞIR			MANDA			TOPLAM BÜYÜKBAŞ		
	Hayvan sayısı	Sağılan hayvan	Süt	Hayvan sayısı	Sağılan hayvan	Süt	Hayvan sayısı	Sağılan hayvan	Süt
2008	234.965	71.101	141.060	2.601	795	755	237.566	71.896	141.815
2009	217.551	76.110	152.835	3.750	1.738	1.651	221.301	77.848	154.486
2010	252.052	81.664	170.878	5.853	3.114	2.958	257.905	84.778	173.836
2011	303.062	97.623	223.285	7.824	4.228	4.016	310.886	101.851	227.301
2012	330.982	103.160	248.833	8.905	4.802	4.562	339.887	107.962	253.395
2013	334.876	106.995	264.762	9.950	5.397	5.127	344.826	112.392	269.889

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim Veri Tabanı, 2014.

Sığır varlığında 2009 yılı hariç artma yönlü trend görülmektedir. 2008 yılından bu yana sığır varlığı % 43 oranında, sağılan hayvan sayısı % 51 oranında ve sağılan süt miktarı % 88 oranında artış görülmüştür. 2008 yılında 235 bin olan sığır varlığı 2013 yılında 335 bine yükselmiştir. Sağılan hayvan sayısı da 71 binden 107 bine, süt miktarı ise 141 bin tondan 265 bin tona yükselmiştir. Son yıllarda uygulanan devlet destekleri ve hayvan ıslah çalışmaları sonucu Diyarbakır'da manda varlığında 2008 yılından bu yana % 283 oranında artış sağlanmış, 2.601 olan manda varlığı 2013 yılında 9.950'ye yükselmiştir. Bununla birlikte sağılan hayvan sayısı 795 binden % 579 oranında artış ile 5397'ye, süt miktarı ise % 579 oranında artış ile 755 bin tondan 5127 tona yükselmiştir.

Tablo 13. Diyarbakır ili 2014 yılı hayvan varlığına göre işletme sayıları

1-5 Hayvanı Olan	6-10 Hayvanı Olan	11-20 Hayvanı Olan	21-30 Hayvanı Olan	31-40 Hayvanı Olan	41-50 Hayvanı Olan	51-100 Hayvanı Olan	101-200 Hayvanı Olan	201-500 Hayvanı Olan	500+ Hayvanı Olan
14.194	5.402	3.917	1.442	659	395	616	179	41	4

Kaynak: Diyarbakır Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Müdürlüğü Verileri, 2014.

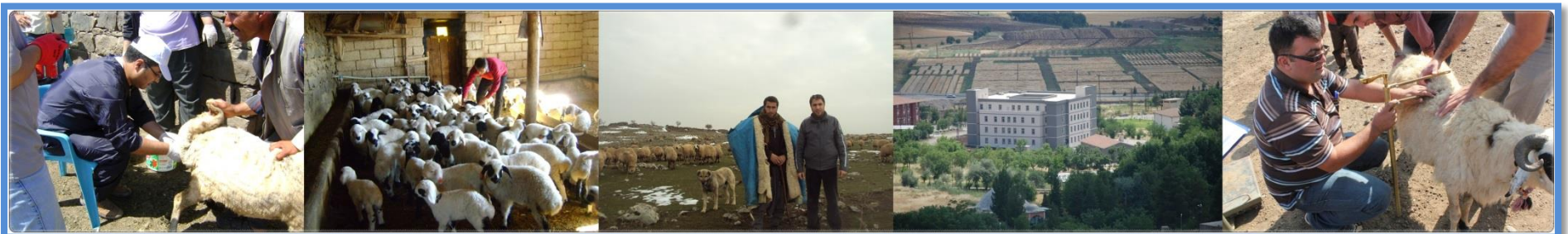
Diyarbakır ilinde işletmeler geçimlik işletmeler şeklindedir. En küçük olarak sınıflandırılan 1-5 baş hayvanı olan işletme sayısı 14.194 iken, 500 baş ve üzeri hayvanı olan işletme sayısı 4'tür. Son yıllarda verilen tarımsal destekler ve hibe projeler ile hayvansal üretim yapan işletmelerin yönü az da olsa sanayiye dönmüştür.

Tablo 14. Diyarbakır ili ilçe bazında işletme sayıları

Sıra No	İlçe Adı	Büyükbaş İşletme Sayısı	Küçükbaş İşletme Sayısı	TOPLAM
1	Ergani	5.970	884	6.854
2	Çermik	4.205	750	4.955
3	Sur	1.498	1.947	3.445
4	Hani	3.250	184	3.434
5	Silvan	3.135	296	3.431
6	Kulp	2.890	505	3.395
7	Çınar	2.014	850	2.864
8	Bismil	2.500	270	2.770
9	Lice	2.464	196	2.660
10	Dicle	2.150	59	2.209
11	Bağlar	1.419	105	1.524
12	Hazro	1.440	55	1.495
13	Çüngüş	1.390	79	1.469
14	Kayapınar	1.209	242	1.451
15	Eğil	1.235	207	1.442
16	Yenişehir	1.238	77	1.315
17	Kocaköy	591	25	616
GENEL TOPLAM		38.598	6.731	45.329

Kaynak: Diyarbakır Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Müdürlüğü Verileri, 2014.

Diyarbakır ili hayvancılık yapan işletmelerin varlığına bakıldığında; % 85'inin büyükbaş işletmelerden geri kalan % 15'inin ise küçükbaş işletmelerden oluştuğu görülmektedir. Ergani ilçesi toplamda 6.854 işletme ile Diyarbakır ilinde hayvancılık yapan işletmelerin en çok yer aldığı ilçe konumundadır. İlçe de 5.970 büyükbaş işletme mevcutken, 884 adet küçükbaş işletme vardır. Küçükbaş işletme varlığında Sur ilçesi ilk sırada yer almaktadır.

GAP ULUSLARARASI TARIMSAL ARAŞTIRMA VE EĞİTİM MERKEZİ HAYVANCILIK ARAŞTIRMALARI BÖLÜM BAŞKANLIĞI TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN PROJELER

Renkli Ankara Tiftik Keçisinin Halk Elinde Islahı Projesi (2011-2015)

Renkli Ankara Keçileri başta Siirt olmak üzere, Batman ve Şırnak illerinde yetiştiriciliği yapılmaktadır. Esas yetiştiricilik yönü tiftik olmakla beraber et ve sütünden de faydalanılmaktadır. Ankara keçilerinin esas rengi krem olmakla beraber güneydoğu illerinde yetiştirilen keçilerde krem, sarı, gümüşü gri, kahverengi, siyah renkli keçiler ağırlıktadır.

Bu projede Renkli Ankara keçilerinde, mevcut tiftik kalitesini koruyarak tiftik verimi ve canlı ağırlığın artırılması amaçlanmıştır. Proje kapsamında Ankara keçilerinin döl verimi, kırkım sonu canlı ağırlığı ile tiftik verimi ve tiftik kalite özelliklerinden incelik değerleri (elit sürüde) belirlenecektir. Oğlaklarda büyüme ve yaşama gücü ortaya konulacaktır. Proje 5 yıl olarak planlanmıştır. Projede her grupta elit (280 baş teke altı keçi, 20 baş teke) ve taban sürü (5700 baş teke altı keçi ve 300 baş teke) olmak üzere iki sürü bulundurulacaktır. Proje kontrol ve uygulama kolaylığı bulunan köylerde en az 80 baş ve üzeri teke altı keçisi bulunan ve projede gönüllü çalışmak isteyen yetiştiriciler tercih edilecektir.

Elit sürülerin belirlenmesinde her işletmedeki tekelerin tiftik verimleri ve tiftik kalite özelliklerinden incelik değeri dikkate alınacaktır. Proje kapsamında elit sürüde ana ve baba bilgilerine dayalı soy kütüğü kayıtları tutulurken taban sürüde ana bilgilerine dayalı soy kütüğü kayıtları tutulacaktır. Elit sürüde ve taban sürüde soy kütüğü kayıtlarına ilaveten seleksiyon kriteri olarak, oğlakların doğum ağırlığı ve büyümeye ilişkin veriler (45. gün canlı ağırlığı ve 90. gün canlı ağırlığı) belirlenerek dişi ve erkek oğlaklarda ön damızlık seçimi (En az dişilerin % 40'ı, erkeklerin %10'u) yapılacaktır. İlk kırkımı takiben dişilerde canlı ağırlık ve tiftik verimi, erkeklerde ise tiftik kalite özellikleri de dikkate alınarak kesin damızlık seçimi yapılacaktır.

Renkli Ankara Tiftik Keçisinin Halk Elinde Korunması Projesi (2011-2015)

Renkli Ankara Keçileri başta Siirt olmak üzere, Batman ve Şırnak illerinde yetiştiriciliği yapılmaktadır. Esas yetiştiricilik yönü tiftik olmakla beraber et ve sütünden de faydalanılmaktadır. Ankara keçilerinin esas rengi krem olmakla beraber güneydoğu illerinde yetiştirilen keçilerde krem, sarı, gümüşü gri, kahverengi, siyah renkli keçiler ağırlıktadır. Renkli Ankara Keçilerinin her geçen gün sayıları çeşitli nedenlerle azalmaktadır. Bu proje ile bu keçilerin halk elinde yerinde korunması amaçlanmaktadır.

Koçeri Koyunlarının Halk Elinde Islahı Projesi (2012-2015)

Akkaraman koyun ırkının bir varyetesi olan Karakaş ve Hamdani melezi olduğu düşünülen Koçeri koyunları Batman, Siirt, Mardin illerde yoğun olarak yetiştirilmektedir. Bölge koşullarında temel yetiştirme amacı kuzu üretimi ve süt verimidir. Bu proje ile, hayvancılığın desteklenmesi tebliği kapsamında Açık çekirdek ve tabakalı yetiştirme sistemi esas alınarak, Batman ili Beşiri ilçesine bağlı köylerde, halk elinde yetiştirilmekte olan Koçeri Koyunlarının büyüme, ve döl verimi özellikleri bakımından ıslahı amaçlanmıştır. Sürülerin yapılanması Üst sürü (Çekirdek), Ara sürü (Elit) ve Alt sürü (Taban) şeklinde olacaktır. Projede üst sürü olarak 300 baş koyun; Ara sürü olarak 700 baş koyun; Alt sürü olarak ta yaklaşık 5300 baş koyun kullanılacaktır.

Bu proje ile Koçeri koyununun ekonomik verim özelliklerini artırmak, çiftçinin üstün verimli damızlık koç ihtiyacını karşılamak, döl verimi, süt verimi ve gelişme hızı yüksek sürülerin çoğalması amaçlanmıştır. Böylelikle ıslah programının etkinliği ile bölgede hem verim gücü yüksek koyun popülasyonu oluşturulacak hem de yetiştirici gelirinde doğrudan artışlar ortaya çıkacaktır. Bu hedeflere ulaşılmasıyla birlikte hem bölge hem de ülke hayvancılığının gelişmesine katkıda bulunulacaktır.

Zom Koyunlarının Halk Elinde Islahı Projesi (I) (2011-2015)

Karacadağ, Diyarbakır (Merkez, Çınar, Ergani İlçeleri), Şanlıurfa (Siverek, Viranşehir İlçeleri) ve Mardin (Derik İlçesi) üçgeninde yer alan oldukça geniş bir alana yayılan, sönmüş volkanik bir dağdır. Karacadağ konik bir yapıda olmadığından ve yavaş yavaş yükseldiğinden bir dağ görünümünden çok yüksek bir yaylayı andırır. Arazi volkanik püskürmeler sonucu şekillenen bazalt taşlarla örtülüdür. Bölgenin taşlık yapısından dolayı tarımsal faaliyetler sınırlı olup, bölge köylerinde yoğun olarak küçükbaş hayvancılık faaliyetleri yürütülmektedir. Karacadağ bölgesinin Diyarbakır İli sınırlarında kalan kısımlarında, çevre bölgelerde yetiştirilen Karakaş Koyunundan gerek fiziksel ve gerekse verim özellikleri yönünden oldukça farklılık gösteren "Zom Koyunu" yetiştirilmektedir. Zom Koyunu, Karacadağ Bölgesinin Alatosun Beldesi, Bayırkonak, Gümüştaş, Gözenek ve Ovabağ köyleri arasında kalan yörede yoğun olarak yetiştirilmektedir.

Bu proje ile, hayvancılığın desteklenmesi tebliği kapsamında Açık çekirdek ve tabakalı yetiştirme sistemi esas alınarak, halk elinde yetiştirilmekte olan Zom Koyunlarının büyüme ve döl verimi özellikleri bakımından ıslahı amaçlanmıştır.

Zom Koyunlarının Halk Elinde Islahı Projesi (II) (2011-2015)

Karacadağ, Diyarbakır (Merkez, Çınar, Ergani İlçeleri), Şanlıurfa (Siverek, Viranşehir İlçeleri) ve Mardin (Derik İlçesi) üçgeninde yer alan oldukça geniş bir alana yayılan, sönmüş volkanik bir dağdır. Karacadağ konik bir yapıda olmadığından ve yavaş yavaş yükseldiğinden bir dağ görünümünden çok yüksek bir yaylayı andırır. Arazi volkanik püskürmeler sonucu şekillenen bazalt taşlarla örtülüdür. Bölgenin taşlık yapısından dolayı tarımsal faaliyetler sınırlı olup, bölge köylerinde yoğun olarak küçükbaş hayvancılık faaliyetleri yürütülmektedir. Karacadağ bölgesinin Diyarbakır İli sınırlarında kalan kısımlarında, çevre bölgelerde yetiştirilen Karakaş Koyunundan gerek fiziksel ve gerekse verim özellikleri yönünden oldukça farklılık gösteren “Zom Koyunu” yetiştirilmektedir. Zom Koyunu, Karacadağ Bölgesinin Alatosun Beldesi, Bayırkonak, Gümüştaş, Gözenek ve Ovabağ köyleri arasında kalan yörede yoğun olarak yetiştirilmektedir.

Bu proje ile, hayvancılığın desteklenmesi tebliği kapsamında Açık çekirdek ve tabakalı yetiştirme sistemi esas alınarak, halk elinde yetiştirilmekte olan Zom Koyunlarının büyüme ve döl verimi özellikleri bakımından ıslahı amaçlanmıştır.

Karakaş Koyunlarının Halk Elinde Islahı Projesi (2011-2015)

Akkaraman koyun ırkının bir varyetesi olan Karakaş koyunları Diyarbakır, Van, Batman, Siirt, Bitlis, Bingöl, Malatya ve Elazığ komşu illerde yoğun olarak yetiştirilmektedir. Bölge koşullarında temel yetiştirme amacı kuzu üretimi ve süt verimidir.

Bu proje ile, hayvancılığın desteklenmesi tebliği kapsamında Açık çekirdek ve tabakalı yetiştirme sistemi esas alınarak, Diyarbakır ili Çermik ilçesine bağlı köylerde, halk elinde yetiştirilmekte olan Karakaş Koyunlarının büyüme, ve döl verimi özellikleri bakımından ıslahı amaçlanmıştır. Sürülerin yapılanması Üst sürü (Çekirdek), Ara sürü (Elit) ve Alt sürü (Taban) şeklinde olacaktır. Projede üst sürü olarak 300 baş koyun; Ara sürü olarak 700 baş koyun; Alt sürü olarak ta yaklaşık 5300 baş koyun kullanılacaktır.

Bu proje ile karakaş koyununun ekonomik verim özelliklerini artırmak, çiftçinin üstün verimli damızlık koç ihtiyacını karşılamak, döl verimi, süt verimi ve gelişme hızı yüksek sürülerin çoğalması amaçlanmıştır. Böylelikle ıslah programının etkinliği ile bölgede hem verim gücü yüksek koyun popülasyonu oluşturulacak hem de yetiştirici gelirinde doğrudan artışlar ortaya çıkacaktır.

Diyarbakır Kıl Keçisi Halk Elinde Islah Projesi (2012-2015)

Bu proje ile Hayvancılığın Desteklenmesi Tebliği kapsamında halk elinde yetiştirilmekte olan Diyarbakır Kıl Keçisinin saf yetiştirme yöntemi kullanılarak büyüme ve döl verimi bakımından ıslahı amaçlanmıştır.

Açık çekirdek ve tabakalı yetiştirme sistemini öz alan bir yaklaşım biçimi esas alınacaktır. Buna göre her genotip için ayrı ayrı özel Üst Sürü(Çekirdek), Ara Sürü (Elit)ve Alt Sürü'lerin (taban) oluşumu sağlanacaktır. Üst ve ara sürülerin oluşturulmasında elde düzenli kayıt olmadığı için seçim doğrudan hayvanların form özelliklerine ilişkin gözlemler ve yetiştirici beyanları dikkate alınarak yapılacaktır. Öngörülen teşvik/sayı 6000 baş keçi ve 300 baş teکیدir.

Halk Elinde Yetiştirilen Küçükbaş Hayvanlarda Seksüel Senkronizasyon, İki Yılda Üç Kuzulatma Eğitimi Ve Uygulamaları Projesi (2012-2014)

Bu çalışma Diyarbakır ili ve ilçelerinde koyun popülasyonunun yoğun olduğu 4 merkezde (Sultantepe, Gözegöl, Gömmetaş ve Karaburçak köylerinde) yetiştirici elinde yürütülmektedir. Çalışmanın hayvan materyali için her bir merkezde 25 başı dişi toklu ve 75 başı koyun olmak üzere 400 baş doğurgan koyun iki yılda üç kuzulatma için seçilmiştir.

Proje içerisinde öncelikli olarak sünger uygulamasını ve dolayısıyla döl verimini birebir etkileyen aşağıdaki konularla ilgili eğitimler her merkezde en az 25 çiftçi hedef alınarak verilecektir:

- Koç Katım Dönemi Bakım ve Besleme
- Kuzu Bakım-Beslemesi ve kuzu kayıplarının önlenmesi
- Damızlık Koç ve Koyunların seçim prensipleri, kan yakınlığı sonucu oluşan döl, süt, et cüsse verim kaybını azaltma yöntemleri
- Koruyucu hekimlik uygulamaları (aşılama, paraziter mücadele, vitamin-mineral takviyesi)

Diyarbakır İli Anadolu Mandasının Halk Elinde Islahı (2011-2015)

Anadolu mandası Diyarbakır ilinin Bağlar, Bismil, Silvan, Sur ve Yenişehir ilçelerinde yoğun olarak yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Bu proje ile, hayvancılığın desteklenmesi kapsamında Diyarbakır iline bağlı köylerde halk elinde yetiştirilmekte olan Anadolu Mandasının büyüme ve gelişme, süt ve döl verim özellikleri bakımından ıslahı amaçlanmıştır. Amaçlanan ıslah çalışmaları sonucunda Manda yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinin toplam gelirlerine katkı sağlanmakla birlikte yok olma tehlikesi altında bulunan bu türün korunmasına da katkıda bulunulacaktır. Proje kapsamında yaklaşık olarak 2048 baş manda üzerinde çalışılmaktadır.

Diyarbakır İli Halk Elinde Yetiştirilen Anadolu Mandalarında Verim ve Malakların Büyüme Özellikleri, β -lactoglobulin, k-casein ve Prolaktin Genleri ile Süt ve Bileşenleri Arasındaki İlişkinin Araştırılması (2013-2014)

Bu çalışmada Diyarbakır ilinde Anadolu Mandası Halk Elinde Islah çalışmaları çerçevesinde yetiştirilen sürülerin süt ve döl verimlerinin belirlenmesi ve sürüde doğan bir kısım malakların büyüme özelliklerinin incelenmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, süt proteinleri β -lactoglobulin, k-casein ve prolaktin geni bakımından poliformizmine bakılarak süt verimi ile ilişkisi ile uygulanacak seleksiyon ve ıslah çalışmalarına katkı yapma olanakları araştırılmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- 1- FAOSTAT, 2014 yılı Üretim İstatistikleri http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/download/Q/*/E
- 2- GAP UTAEM Hayvancılık Bölüm Başkanlığı Kayıtları, 2014.
- 3- Diyarbakır Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü kayıtları
- 4- HOCQUETTE, J.F. and S. GİGLİ., 2005. Challenge of Quality. Indicators of Milk and Beef Quality. EAAP Publication No: 112.
- 5- KIRATLIOĞLU, E., 1995. Hayvancılığımızda Reform Tedbirleri. TC Devlet Bakanlığı, Ankara.
- 6- TİGEM, Hayvancılık Sektör Raporu 2013.
- 7- TÜİK, 2014. Tarım İstatistikleri (Hayvansal Üretim Veri Tabanı) <http://tuikapp.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul>
- 8- TZOB, Türkiye Süt Sektörünün Değerlendirilmesi 2008 yılı ve sonrası Beklentiler, 2008. (Rabobank,2007, FAO,2007) Global Focus Dairy- Is the Global Boom Sustainable? 2007., FAO Food Outlook, Global Market Analysis, November, 2007, <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/010/ah876e00.pdf>Rabobank, 2004
- 9- USK, 2014., Ulusal Süt Konseyi, Dünyada ve Türkiye’de Süt Sektör İstatistikleri 2013.
- 10- USDA-FAS, PSD Online Tabloları, 2014 yılı Üretim İstatistikleri, <http://apps.fas.usda.gov/psdonline/psdQuery.aspx>
- 11- YILDIRIM ve TAYYAR, 2006., Kırmızı Et Sanayi Sorunları ve Çözüm Önerileri, İTO Yayın No:2006-11, İstanbul. <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0000701.pdf>

Hazırlayanlar

Fatoş ÇETİN

Erdal KARADENİZ

Ahmet KARATAŞ

Adres :Silvan Yolu 9. Km PK.72 21110 DİYARBAKIR

Telefon (Müdür):+90 412 326 13 18

Telefon (Santral):+90 412 326 13 23-40 (2 Hat)

Fax:+90 412 326 13 24

Web Sayfamız : <http://arastirma.tarim.gov.tr/gaputaem>